

Wyrok z dnia 6 września 2000 r.

II UKN 695/99

Przepis art. 55¹ KC nie stanowi samodzielnej podstawy odpowiedzialności za zobowiązania z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego chorobą zawodową. Krąg osób odpowiedzialnych za takie zobowiązania określony jest w art. 32 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Beata Gudowska, Stefania Szymańska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 6 września 2000 r. sprawy z pozwu Seweryna K. przeciwko 1) B. Kopalniom Granitu Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w B., 2) S.-B. Spółka Akcyjna w S. o odszkodowanie, na skutek kasacji strony pozwanej – B. Kopalń Granitu Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w B. od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 kwietnia 1999 r. [...]

z m i e n i ł punkt III zaskarżonego wyroku oraz poprzedzający go wyrok Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu z dnia 16 czerwca 1998 r. [...] w części dotyczącej pozwanych B. Kopalni Granitu Spółki z o.o. w B. i oddalił powództwo,

nie obciążył powoda kosztami postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 16 czerwca 1998 r. [...] Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu zasądził od pozwanych B. Kopalni Granitu Spółki z o.o. w B. oraz S.-B. S.A. w S. solidarnie na rzecz powoda Seweryna K. jednorazowe odszkodowanie w kwocie 10.336 PLN z ustawowymi odsetkami od dnia 14 lutego 1995 r. z tytułu następstw choroby zawodowej, krzemicy płuc. Sąd ten ustalił co następuje. Powód Seweryn K. pracował dwukrotnie jako górnik skalnik -

kamieniarz w przedsiębiorstwie państwowym B. Kopalnie Granitu w B. w latach 1960 -1964 i ponownie od 1970 - 1989. W przerwie w latach 1964 - 1969 był rencistą z ogólnego stanu zdrowia po rozpoznaniu gruźlicy płuc, a po zakończeniu zatrudnienia w 1989 r. przeszedł na emeryturę. Decyzją z dnia 17 grudnia 1994 r. Państwowy Terenowy Inspektor Sanitarny rozpoznał u niego chorobę zawodową w postaci krzemi- cy płuc wskazując, że powstała ona w czasie zatrudnienia w B. Kopalniach Granitu w Zakładzie w B. na oddziałach 14 i 17 w latach 1960 - 1964 i 1970 - 1989. Decyzję o stwierdzeniu choroby zawodowej doręczono powodowi oraz jako pracodawcy spółce z ograniczoną odpowiedzialnością B. Kopalnie Granitu, w której powód pracował kilka miesięcy w roku 1992 jako dozorca. Przedsiębiorstwo państwowe o nazwie B. Kopalnie Granitu w roku 1992 poddane zostało prywatyzacji na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 51, poz. 298 ze zm.), polegającej na jego likwidacji w trybie przepisów ustawy o przedsiębiorstwach państwowych. Przeważająca część mienia likwidowanego przed- siębiorstwa w postaci Kopalni B. 14, Zakładu Obróbki Granitu B. 50 i Kopalni R. II, organ założycielski - Minister Transportu i Gospodarki Morskiej - wniósł w imieniu Skarbu Państwa do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o nazwie B. Kopalnie Granitu. Zgodnie z umową spółki wartość aportu rzeczowego Skarbu Państwa okre- ślono na 9 miliardów starych zł. Drugim udziałowcem została - Spółka z o.o. G.T. z siedzibą w P. Objęła ona udziały o wartości 6,25 miliarda starych zł. W umowie spółki strony ustaliły, że Skarb Państwa wnosi do spółki aport w postaci przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ Kodeksu cywilnego wraz z określonymi kwotowo wierzytelno- ściami i zobowiązaniami likwidowanego przedsiębiorstwa państwowego. Z dniem 1 kwietnia 1992 r. spółka przyjęła do pracy 173 pracowników byłego przedsiębiorstwa. Od lutego 1994 r. spółka z o.o. o nazwie B. Kopalnie Granitu z siedzibą w P. rozlicza się ze składek na ubezpieczenie społeczne jako nieuspołeczniony zakład pracy, w związku z objęciem większościowego pakietu udziałów przez firmy i fundusze pry- watne. Pozostałą część mienia przedsiębiorstwa państwowego B. Kopalnie Granitu, likwidator przedsiębiorstwa wnosił do innych spółek, a także sprzedawał osobom fi- zycznym bądź podmiotom gospodarczym, w których zatrudnienie znaleźli pracownicy przedsiębiorstwa. Część z nich odeszła na emerytury bądź renty. Powód ostatnio pracował na Oddziale B - 17 w K. w gminie S. Likwidator przedsiębiorstwa B. Kopal- nie Granitu sprzedał nieruchomości w K. (prawo użytkowania wieczystego terenu o powierzchni 21,33 ha i budynki) Jerzemu K. i Czesławowi W. na współwłasność ak-

tem notarialnym z 28 stycznia 1992 r. Wcześniej osoby te zawarły umowę spółki cywilnej o nazwie S. w celu pozyskiwania i obróbki kamienia. Nabytą nieruchomością wspólnicy wnieśli do spółki. W dniu 16 kwietnia 1997 r. powstała spółka akcyjna z siedzibą w S. o nazwie S.B., która przejęła majątek i działalność spółki cywilnej. Po doręczeniu decyzji Państwowego Terenowego Inspektora Sanitarnego o stwierdzeniu u powoda choroby zawodowej Spółka z o.o. B. Kopalnie Granitu wystąpiła do ZUS z wnioskiem o skierowanie poszkodowanego na badanie przez Komisję Lekarską do spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia dla ustalenia stopnia uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby. Orzeczeniem z dnia 30 stycznia 1995 r. Obwodowa KIZ określiła uszczerbek na zdrowiu powoda w następstwie choroby zawodowej na 80 %. Ponieważ spółka z o.o. B. Kopalnie Granitu zawiadomiła ZUS, że jako nieuspołeczniiony zakład pracy nie zamierza wypłacić powodowi jednorazowego odszkodowania za skutki choroby zawodowej, ZUS Oddział w W. decyzją z dnia 15 marca 1995 r. odmówił powodowi przyznania odszkodowania stwierdzając, że do wypłaty odszkodowania zobowiązana jest spółka jako następcą prawnym byłego przedsiębiorstwa państwowego. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu prawomocnym wyrokiem z dnia 22 stycznia 1997 r. [...] oddalił odwołanie wnioskodawcy od tej decyzji, uznając że ZUS nie odpowiada za zobowiązania byłych uspołeczniionych zakładów pracy.

W dacie wymagalności roszczenia o jednorazowe odszkodowanie udział kapitału prywatnego w spółce z o.o. B. Kopalnie Granitu przewyższał 50 %. W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Wojewódzki ocenił żądanie powoda o jednorazowe odszkodowanie jako uzasadnione. Zdaniem Sądu w niniejszej sprawie wiązał go wyrok Sądu Apelacyjnego [...] przesądzający z mocy art. 365 § 1 KPC, że to nie Zakład Ubezpieczeń Społecznych, lecz podmioty powstałe w wyniku prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego B. Kopalnie Granitu odpowiadają za zobowiązania byłego przedsiębiorstwa, ponieważ przejęły w wyniku prywatyzacji jego mienie, a w sferze stosunków pracy zobowiązania byłego pracodawcy z mocy art. 23¹ Kodeksu pracy. Pogląd ten wynika, zdaniem Sądu, z orzecznictwa Sądu Najwyższego, to jest wyroku z dnia 20 maja 1993 r., I PRN 40/93 i uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 25 marca 1993 r., I PZP 65/92. Odmienne stanowisko wyrażone w uchwale SN z dnia 27 maja 1998 r., III ZP 12/98 nie wiąże Sądu w innych sprawach i nie zostało przez Sąd Wojewódzki podzielone. Odpowiedzialność pozwanych Sąd pierwszej instancji określił jako solidarną na podstawie art. 23¹ KP. Wysokość odszkodowania Sąd ustalił na podstawie obwieszczenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 25 grudnia

1994 r. w sprawie podwyższenia kwot jednorazowych odszkodowań z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (M.P. Nr 65, poz. 568). Rozpoznając apelację pozwanych od tego wyroku Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zmienił zaskarżony wyrok tylko o tyle, że oddalił powództwo w stosunku do pozwanego S.-B., nie obciążając powoda kosztami postępowania apelacyjnego i oddalił apelację pozwanych B. Kopalni Granitu w B. z siedzibą w G. Sąd uzupełnił postępowanie dowodowe, stwierdzając że w okresie narażenia na chorobę zawodową powód w latach 1960 - 1964 i następnie w latach 1970 - 1989 pracował w przedsiębiorstwie o nazwie B. Kamieniołomy Drogowe, które pod koniec lat siedemdziesiątych zostało połączone z 15 innymi zakładami przerobu kamienia w Polsce i otrzymało nazwę Kopalni Skalnych Surowców Drogowych z siedzibą w W. Z dniem 1 lipca 1990 r. czyli już po ustaniu zatrudnienia powoda, utworzono ponownie 18 nowych przedsiębiorstw państwowych, a wśród nich przedsiębiorstwo Kopalnie Granitu w B. Przedsiębiorstwo Kopalnie Granitu w B. w roku 1992 poddane zostało procesowi likwidacji w sposób przewidziany w art. 37 i następnych ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. Minister Transportu i Gospodarki Morskiej jako organ założycielski przedsiębiorstwa, utworzył wspólnie ze spółką z o.o. osób fizycznych o nazwie G.T. z siedzibą w P. spółkę o nazwie B. Kopalnie Granitu. Do spółki Skarb Państwa w formie aportu rzeczowego wniósł trzy zakłady produkcyjne : Kopalnię B. 14 z bocznicą kolejową i składem paliw, Zakład Obróbki Granitu B. i Kopalnie R. II. W umowie spółki strony określiły aport Skarbu Państwa jako przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ Kodeksu cywilnego. Oprócz mienia Spółka przejęła od byłego przedsiębiorstwa maszyny i urządzenia techniczne, wszystkie zasoby pieniężne łącznie ze środkami zakładowego funduszu socjalnego wymienione w załącznikach do umowy, zobowiązania oraz przeważającą część załogi, z którą likwidator przedsiębiorstwa najpierw rozwiązał umowę o pracę, a spółka ponownie nawiązała z nimi stosunek pracy na takich samych warunkach.

W motywach rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny wskazał na trudności w ustaleniu zasad odpowiedzialności za następstwa chorób zawodowych ze względu na zmiany w strukturze własności, wskazując że tylko gdy sprawca szkody, a więc ostatni pracodawca, u którego pracownik był narażony na powstanie lub nawrót choroby zawodowej, nie był zakładem uspołecznionym, odpowiedzialność przejmuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych w zamian za płaconą składkę. W związku z procesem transformacji gospodarki po roku 1989, likwidacją znacznej części uspołecznionych zakła-

dów pracy i prywatyzacją przedsiębiorstw państwowych na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, powstała konieczność uwzględnienia tych zmian w aspekcie zasad odpowiedzialności za zobowiązania oparte na przepisach ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.).

Początkowo w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto pogląd, że przekształcenia podmiotowe po stronie pracodawcy (zakładu pracy), jeżeli tylko prowadzą do przejścia w całości lub części zakładu pracy, uzasadniają odpowiedzialność pracodawcy przejmującego zakład pracy lub jego część na podstawie art. 23¹ § 1 i 4 Kodeksu pracy przed nowelizacją. Wyrazem tego stanowiska była w szczególności uchwała z dnia 26 kwietnia 1994 r. w sprawie II PZP 3/94 (OSNAPiUS 1994 nr 4, poz. 65) stwierdzająca, że jeżeli choroba zawodowa wystąpiła u pracownika w czasie przed podziałem zakładu pracy, a orzeczenie o uszczerbku na zdrowiu spowodowane tą, chorobą zostało wydane po podziale zakładu pracy, to za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed zmianami organizacyjnymi odpowiadają na zasadzie art. 23¹ § 4 KP solidarnie zakłady pracy utworzone w wyniku podziału zakładu. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy skonstatował, że ustawa wypadkowa nie reguluje następstw przekształceń organizacyjnych po stronie zakładu pracy i dlatego stosować należy równolegle art. 23¹ KP, bo nie pozostaje on w kolizji z treścią art. 32 ustawy wypadkowej. Warto zwrócić uwagę, że w stanie faktycznym sprawy rozpoznanej przez Sąd Najwyższy, powód dochodzący jednorazowego odszkodowania z tytułu choroby zawodowej (tak jak w niniejszej sprawie) zatrudniony był w przedsiębiorstwie państwowym w Hucie "O" w latach 1964 - 1990, następnie przeszedł na rentę inwalidzką, a w 1993 r. stwierdzono u niego chorobę zawodową już po prywatyzacji Huty i wyodrębnieniu z niej paru nowych zakładów pracy. Sąd Najwyższy uznał zatem, że § 4 art. 23¹ KP ma zastosowanie do zobowiązań wobec wszystkich pracowników przejmowanego w całości lub części zakładu pracy, a nie tylko tych, którzy z mocy prawa przeszli do innego pracodawcy.

Pogląd ów był akceptowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego przez wiele lat na tle wszelkiego rodzaju zobowiązań pracodawców w stosunku do pracowników.

Dopiero w roku 1997 Sąd Najwyższy zmienił zapatrywanie na wzajemną relację § 1 i 2 oraz § 4 art. 23¹ KP stwierdzając, że „nie dotyczą one pracowników, z którymi umowy o pracę zostały rozwiązane przed dniem przejścia zakładu pracy na in-

nego pracodawcę" (zob. wyrok z dnia 1 października 1997 r., I PKN 296/97 OSNAPiUS 1998 nr 14, poz. 422, wyrok z 16 czerwca 1997 r., I PKN 248/97, OSNAPiUS 1998 nr 19, poz. 559 - notka). Sąd Apelacyjny zgadza się z tym, że art. 23¹ § 1 i 2 (uprzednio art. 23 § 4 KP) może mieć zastosowanie tylko w stosunku do przejętych pracowników, a nie byłych pracowników zlikwidowanych przedsiębiorstw państwowych. Odpowiedzialność pozwanej spółki wynika z faktu, że wniesiony do niej przez Ministra aport obejmował przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ KC i z zasady sukcesji generalnej w zakresie zobowiązań i obciążeń o charakterze cywilnym związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa – art. 55¹ pkt 5 KC . Obciążenia te obejmują również zobowiązania ze stosunku pracy wobec byłych pracowników przedsiębiorstwa. Wszystkie te okoliczności uzasadniają odpowiedzialność pozwanej spółki. Brak natomiast podstaw do przypisywania odpowiedzialności spółce S.B., nabywcy mienia K. od osób cywilnych, które nabyły od likwidatora przedsiębiorstwa państwowego - Kopalni Granitu w B. - prawo użytkowania wieczystego terenu i własność budynków w stanie wolnym od wszelkich obciążeń (wyrok z dnia 7 kwietnia 1999 r. [...]).

Powyższy wyrok zaskarżyły kasacją B. Kopalnie Granitu i zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 32 i 49 ustawy wypadkowej, art. 37 ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. oraz art. 55¹ KC, wniosły o jego zmianę, a także zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenie powództwa z zasądzeniem od powoda kosztów postępowania, albo o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania .

W ocenie skarżącego aport Skarbu Państwa do pozwanej Spółki obejmował "mienie pozostałe po likwidacji przedsiębiorstwa państwowego", a nie „przedsiębiorstwo lub jego część” (art. 55¹ KC) w znaczeniu przedmiotowym. Pozwana powstała w trybie art. 40 pkt 1 ustawy o prywatyzacji, a nie jej art. 37. Według kasacji, art. 55¹ KC nie stanowi samodzielnej podstawy odpowiedzialności pozwanej za zobowiązania z tytułu uszczerbku na zdrowiu powstałego w następstwie chorób zawodowych, nie może też być podstawą uznania jej następstwa prawnego jako podmiotu zobowiązanego do zadośćuczynienia roszczeniu powoda .

Nadto kasacja powołała się na stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w uchwale z dnia 27 maja 1998 r., III ZP 12/98, oraz w wyroku wydanym w dniu 29 lipca 1999 r., II UKN 55/99, którym Sąd Najwyższy oddalił w stosunku do pozwanej powództwo o jednorazowe odszkodowanie z tytułu uszczerbku na zdrowiu powsta-

łego w wyniku choroby zawodowej innego pracownika, przyjmując brak podstaw do przypisania pozwanej spółce jakiegokolwiek odpowiedzialności z tego tytułu.

Sąd Najwyższy rozważył, co następuje:

Przede wszystkim podkreślić należy wyczerpująco ustalony i przytoczony w uzasadnieniu stan faktyczny w rozpoznawanej sprawie, a także zacytowanie orzecznictwa Sądu Najwyższego w skomplikowanych sprawach – ogólnie mówiąc – odpowiedzialności za skutki wypadków przy pracy i chorób zawodowych w przypadku przekształceń podmiotowych po stronie pracodawców. Wyrazem tych trudności i próbą ich rozwiązania w przypadku, gdy pracownik ukończył zatrudnienie narażające go na chorobę zawodową w uspołecznionym zakładzie pracy, a w czasie stwierdzenia stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu spowodowanego tą chorobą – zakład ten uzyskał status nieuspołecznionego, była uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 1998 r., III ZP 12/98, powołana w uzasadnieniu, która - co oczywiste - nie mogła być znana Sądowi Apelacyjnemu w chwili gdy w dniu 22 stycznia 1997 r. wyrokował w sprawie wnioskodawcy przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w W. o jednorazowe odszkodowanie (sygnaturą [...]). W uchwale tej - podzielanej przez obecny skład Sądu Najwyższego - krytycznie oceniono pozostawienie ustawowego obciążenia tylko uspołecznionych pracodawców powinnością wypłat jednorazowych odszkodowań w oparciu o kryterium podmiotowe, nie obowiązujące w innych działach systemu prawa, realizującego w założeniu zasady jednolitości i równości regulacji prawnych. Przewidując w takiej sytuacji odpowiedzialność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych miano także na uwadze i to, że na tle obowiązującego stanu prawnego nie można wykluczyć sytuacji, w której po likwidacji (po utracie bytu prawnego) pracodawcy mającego status uspołecznionego zakładu pracy w rozumieniu art. 32 ustawy wypadkowej potencjalnie zobowiązanego do zapłaty jednorazowego odszkodowania z tytułu następstw choroby zawodowej, której skutki ujawniły się po dniu jego likwidacji, brak będzie podmiotu prawnego zobowiązanego do wypłaty dochodzonego świadczenia. W ocenie Sądu Najwyższego taka właśnie sytuacja zachodzi w niniejszej sprawie .

Sąd Apelacyjny upatruje taką podstawę w art. 55¹ KC stosowanym poprzez art. 300 KP, po trafnym stwierdzeniu, że nie może nią być art. 23¹ § 1 i 2 (uprzednio 23 § 4 KP). Stanowiska tego nie można jednak podzielić. Przepis art. 55¹ KC zawiera

jedynie definicję przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym, a z faktu, że przedsiębiorstwo jako zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, obejmuje zobowiązania i wierzytelności związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa, nie może wynikać jego odpowiedzialność za skutki choroby zawodowej, która powstała za nim to przedsiębiorstwo zostało powołane. Zobowiązania wchodzi w skład przedsiębiorstwa tylko wtedy, gdy są związane z jego prowadzeniem, zaś nie może budzić wątpliwości na tle ustalonego stanu faktycznego, że zobowiązania będące przedmiotem sprawy, nie dotyczą pozwanej spółki. Nie jest wątpliwe, że spółka ta nie przejęła całego mienia likwidowanego przedsiębiorstwa, przejmując jego zobowiązania i wierzytelności określone kwotowo, z podaniem ich tytułów .

Zdaniem Sądu Najwyższego, art. 55¹ KC nie stanowi samodzielnej podstawy odpowiedzialności za zobowiązania z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego chorobą zawodową. Krąg osób odpowiedzialnych za takie zobowiązania określony jest w ustawie wypadkowej. Wedle art. 32 ust. 2 tej ustawy, do wypłacenia odszkodowania zobowiązany jest zakład pracy, który wyrządził szkodę lub ponosił ryzyko jej powstania. Określa on podmioty zobowiązane do wypłacenia odszkodowania, przy czym to zobowiązanie musi być poprzedzone powstaniem prawa do odszkodowania. Staje się ono wymagalne po wystąpieniu uszczerbku na zdrowiu i przysługuje od zakładu pracy zatrudniającego pracownika w tym czasie, lub następców prawnych tego zakładu, jeżeli w chwili wymagalności roszczenia (stwierdzenia uszczerbku na zdrowiu) mieli status uspołecznionego zakładu pracy. Powyższe daje podstawę do stwierdzenia, że zarzuty kasacji są uzasadnione. W przypadku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w spółkę na podstawie art. 5 ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przekształceniem odpowiada spółka. Wnosząca kasację nie powstała w trybie takiego przekształcenia, ale w drodze likwidacji przedsiębiorstwa na podstawie art. 37 i wniesienia na podstawie art. 40 pkt 1 tej ustawy pozostałego po likwidacji mienia do spółki, stąd też brak podstaw do przyjęcia jej odpowiedzialności za skutki choroby zawodowej wnioskodawcy.

Skoro więc ustalony przez oba Sądy stan faktyczny daje podstawę do merytorycznego rozstrzygnięcia, Sąd Najwyższy na zasadzie art. 393¹⁵ KPC zmienił skarżony wyrok i poprzedzający go wyrok Sądu pierwszej instancji i orzekł jak w sentencji . O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 102 KPC .

